

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.32>
УДК 343.3/.7

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА, СПРЯМОВАНОГО НА ПРОТИДІЮ РЕЙДЕРСТВУ

Коломійчук В.О.,

*адвокат, здобувач Київського національного
торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна*

Коломійчук В.О. Розвиток законодавства, спрямованого на протидію рейдерству.

Автором проведено аналіз розвитку законодавства, спрямованого на протидію рейдерству, зокрема того, яке встановлює кримінальну за відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям «рейдерство», а саме: ст. 205-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України. Досліджено нормативне використання терміну «рейдерство» у законодавстві України. Проаналізовано ознаки злочинів, які полягають у протиправному захопленні суб'єктів господарювання. Досліджено історію явища рейдерства в Україні та виокремлено етапи його поширення. Здійснено порівняння Кримінального кодексу України 1960 року та Кримінального кодексу України 2001 року у контексті «антирейдерських» статей. Детально проаналізовано кожну законодавчу зміну ст. 205-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України. Додатково проаналізовано нововведення законів, спрямованих на протидію рейдерству, а саме таких законів як: «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» щодо унеможливлення внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців за підробними документами» № 815-VIII від 24.11.2015, «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» № 835-VIII від 26.11.2015, «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» від 05.12.2019 №340-IX.

Ключові слова: рейдерство, злочини у сфері господарської діяльності, кримінально-правова політика в сфері рейдерства, протиправне заволодіння майном підприємства.

Kolomiichuk V. Development of legislation aimed to combat raiding.

The author analyzes the development of legislation aimed to combat raiding, in particular, that establishes criminal liability for crimes covered by the concept of “raiding”, namely: Art. 205-1, 206, 206-2 of the Criminal Code of Ukraine. Investigated normative use of the term “raiding” in the legislation of Ukraine. Analyzed signs of crimes, which consist in illegal seizure of business entities. The history of the phenomenon of raiding in Ukraine is studied and the stages of its spread are singled out. The comparison of the Criminal Code of Ukraine of 1960 and the Criminal Code of Ukraine of 2001 in the context of “anti-raider” articles is made. Each legislative change of Art. 205-1, 206, 206-2 of the Criminal Code of Ukraine. Additionally, the innovations of the laws aimed at counteracting raiding were analyzed, namely such laws as: “On Amendments to the Law of Ukraine “On State Registration of Legal Entities and Individual Entrepreneurs” to prevent amendments to the Unified State Register of Legal Entities and Individual Entrepreneurs according to forged documents” № 815-VIII of 24.11.2015, “On Amendments to the Law of Ukraine “On State Registration of Legal Entities and Individual Entrepreneurs” and some other legislative acts of Ukraine on decentralization of powers for state registration of legal entities, individuals - entrepreneurs and public formations” № 835-VIII from 26.11.2015, “On limited and additional liability companies” from 06.02.2018 № 2275-VIII, “On amendments to some legislative acts of Ukraine to combat raiding” from 05.12.2019 № 340-IX.

Key words: raiding, crimes in the sphere of economic activity, criminal law policy in the sphere of raiding, unlawful seizure of property of the enterprise.

Постановка проблеми. Реальний захист права власності - важлива передумова розвитку інвестиційної привабливості кожної держави. І, на жаль, мушу констатувати, що наразі Україна розглядається інвесторами

як нестабільна держава з високим рівнем ризикованості інвестицій. Підтвердженням цьому є показники Індексу права власності (IPRI) за 2020 рік: 105 місце серед 131 країн (109 місце у 2019, 110 - у 2018, 123 - у 2017). Це одна з найгірших позицій в регіоні Central Eastern Europe and Central Asia, попри позитивну динаміку попередніх років. Вказана проблема є поліфакторною з огляду на сукупність системних причин: війна на Сході, високий рівень злочинності та коруптованості правоохоронних органів. Окремою причиною низького рівня безпеки права власності слід відзначити рейдерство, яке має прояви навіть у 2021 році. У цьому контексті також варто звернути увагу на Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, затверджену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р, відповідно до якої необхідним є загальне покращення середовища для ведення бізнесу, особливо в частині правосуддя, захисту від незаконних дій правоохоронних органів, рейдерства, спрощення і здешевлення ведення бізнесу (зокрема його закриття) [1].

З огляду на це, важливим питанням є удосконалення законодавчої бази, спрямованої на недопущення проявів рейдерства, а також удосконалення кримінальної відповідальності за його здійснення. При цьому, комплексність цього явища зумовлює серед науковців дискусію щодо необхідності спеціальної норми у Кримінальному кодексі під назвою «Рейдерство». Остаточне її вирішення матиме позитивний ефект на розвиток наукової доктрини кримінального права, оскільки забезпечуватиме єдність та сталість наукових досліджень вказаної теми. Вважаю, що аналіз розвитку законодавства, у тому числі того, що встановлює кримінальну за відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям «рейдерство», допоможе знайти важливі відповіді для вирішення такої дискусії.

Метою дослідження є аналіз розвитку законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству», зокрема того, яке встановлює кримінальну за відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям «рейдерство».

Новизна роботи полягає в тому, що ця стаття є комплексним дослідженням розвитку правового регулювання відповідальності за злочини, які охоплюються поняттям «рейдерство», що включає історичну ретроспективу їх прийняття та внесення змін. Окрім цього, в роботі проаналізовано етапи розвитку «антирейдерського» законодавства - нормативно-правових актів, метою прийняття яких є унеможливлення (мінімізація) проявів «рейдерства».

Виклад основного матеріалу. У першу чергу, слід зауважити, що поняттю «рейдерство» не надано законодавчого визначення, проте воно фігурує у ряді нормативно-правових актів, у тому числі й у назві законів². Першим із таких актів стала Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316 «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік», у якій «рейдерство» використано як синонім протиправному захопленню підприємств [2]. Останнім актом, який містить у назві зазначений термін, станом на дату написання публікації є Закон України від 05.12.2019 №340-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» [3].

Автором досліджуване поняття розуміється як комплекс дій (незаконних та законних/ формально законних), спрямованих на встановлення контролю (юридичного або/і фактичного) над певним активом власника / керівника суб'єкта господарювання проти його волі [4, с. 176]. Вказане поняття є універсальним, враховуючи різноманітні форми цього явища. Вважаю, що більш «точні» визначення рейдерства, які охоплюють конкретну форму його прояву, не є цілком коректними, оскільки не можуть надати універсальне визначення, яке можна буде застосовувати при кожному прояві цього явища. Окрім того, «силове» рейдерство на початку 2000-х років та технологічне «рейдерство» сьогодні - радикально відрізняються.

С.С. Титаренко виділяє такі спільні ознаки злочинів, які полягають у протиправному захопленні суб'єктів господарювання: 1) ці злочини переважно вчинюються в управлінській та майновій сферах господарювання та безпосередньо посягають на правовідносини, пов'язані із забезпеченням державного захисту суб'єктів господарювання від протиправного втручання в процес їх нормальної діяльності; 2) діяння полягають у захопленні управлінського контролю над суб'єктами господарювання та належними їм активами (майном) шляхом застосування насильства, обману або поєднання цих двох способів протиправної поведінки; 3) вони вчинюються здебільшого у формі співучасті; 4) ці злочини також посягають на правовідносини приватної власності, які виступають додатковим об'єктом рейдерських посягань; 5) ці діяння вчинюються переважно з прямим умислом та корисливою мотивацією [5, с. 71].

О. Васильчишин та І. Білоус до ознак рейдерства відносять: 1) організований, продуманий характер; 2) здійснення протиправних дій злочинного характеру (зокрема, підробка документів, печаток; підкуп пред-

¹ <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/#world-map>

² Мова йде про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» від 05.12.2019 № 340-IX.

ставників органів влади та правоохоронних органів; 3) використання службового становища задля винесення неправосудних рішень суду для законного прикриття рейдерського нападу; 4) застосування насильства для забезпечення своєї мети – заволодіння чужою власністю [6, с. 220].

У будь-якому разі це явище має одну характерну особливість. Попри те, що окремі дії, які є складовими рейдерства, можуть бути законними, загалом це явище виправдано є кримінально караним. Тому слід стверджувати, що рейдерство як комплексне явище на теренах колишнього СРСР є цілком протиправним діянням.

Б.М. Грек та Т.Б. Грек вказують, що історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди: перший охоплює час від початку 1990-х рр. до початку 2000-х, а другий - з початку 2000-х рр. триває й понині⁴ [7, с. 28]. І.В. Шевчук у своєму дослідженні займає аналогічну позицію та зазначає, що перший період характеризувався захопленням підприємств кримінальним шляхом, дуже часто із застосуванням фізичного насилля, а другий - напівлегальними методами захоплення підприємств та законними методами боротьби з рейдерством [8, с. 233].

У монографії «Рейдерські загрози та економічна безпека суб'єктів господарювання» запропоновано п'ять етапів історії вітчизняної моделі рейдерської діяльності:

1. кінець 1980-х - початок 1990-х років (стадія зародження рейдерства);
2. 1992-1996 роки – рейдерство, пов'язане з приватизаційними процесами;
3. 1996-2000 роки – рейдерство, пов'язане з процесами банкрутства;
4. 2004-2009 роки (стадія розквіту рейдерства);
5. 2010-наш час (нова хвиля перерозподілу власності під час політичних змін і нових форм рейдерських атак) [9, с. 34-35].

У Системному звіті Ради бізнес-омбудсмена «Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації», виданого у 2017 році, етапи розвитку рейдерства розподілено наступним чином:

1. 1991-1999 роки - час масової приватизації, яка відбувалася з системними порушеннями закону.
2. 2000-2004 роки - використання силових методів захоплення паралельно з підкупом суддів та підробленням документів.
3. 2005-2014 роки - рейдерство перетворилося на системний злочинний бізнес [10, с.8].

Як бачимо, в основі таких хронологічних розподілів лежить перехід від бандитського загарбання нерозподіленого після розпаду СРСР капіталу («рекети», вимагання, примус до укладення цивільних угод тощо) до симбіозу силових та інтелектуальних протиправних діянь (підроблення документів та судових рішень, незаконне втручання у електронні реєстри, службова корупція тощо).

На нашу думку, до зазначених етапів становлення рейдерства в Україні варто додати сучасний етап, який умовно розпочався з 2014 року після набуття чинності⁵ прийнятих 10.10.2013 змін до Кримінального кодексу України (далі - КК України), передбачених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» (далі - Закон №642), що далі буде детально проаналізовано.

З огляду на те, що останні 7 років у тій чи іншій мірі відповідальність за здійснення рейдерства стоїть на повісті денній, суб'єктам такої діяльності довелося кардинально змінити методи досягнення злочинного умислу, оскільки повторення силових сценаріїв знаходило передбачувано швидку реакцію у правоохоронних органів.

Таким чином, пропонуємо наступний розподіл етапів формування явища рейдерства у нашій державі:

1. з 1991 року по 2001 («силове» рейдерство);
2. з 2001 року по 2014 (симбіоз «силового» та «інтелектуального» рейдерства);
3. з 2014 по сьогодні (переважно «інтелектуальне» рейдерство з використанням сучасних технологій).

Аналіз КК України 1960 року, який був чинний протягом першого етапу формування явища «рейдерства», дає підстави стверджувати, що на той час основною «антирейдерською» статтею була стаття 155-8 «Протидія законній підприємницькій діяльності», яка була імплементована у кодексом Законом України від 20.11.1996 «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України» [11]. Диспозиція цієї статті передбачала кримінальну відповідальність за протиправну вимогу перестати займатися підприємницькою діяльністю чи обмежити її, укласти яку-небудь угоду, виконання якої

³ У США та Європі це явище може мати цілком легальну основу.

⁴ Стаття Грека Б.М. та Грека Т.Б. датована 2010 роком.

⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» набув чинності 27.03.2014.

може обмежити законні права чи інтереси того, хто займається підприємницькою діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їх майна при відсутності ознак вимагательства [12].

Додатковими статтями, якими могли охоплюватись дії «рейдерів» були: 69 («Бандитизм»), 83 («Розкрадання державного або колективного майна шляхом шахрайства»), 86-2 «Вимагательство державного або колективного майна», 87 («Спричинення майнової шкоди шляхом обману або зловживання довір'ям»), 143 («Шахрайство»), 144 («Вимагательство»), 194 («Підробка документів, штампів і печаток, збут їх та використання підроблених документів»), 198-2 («Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань») [12].

05.04.2001 було прийнято новий КК України, а основною «антирейдерською» статтею стала стаття 206, хоча: як показала практика, в силу специфіки та складності рейдерської діяльності для правової кваліфікації використовувались також і інші статті - 190 («шахрайство»), 356 («самоправство»), 358 («підроблення документів»), 366 («службове підроблення»), 375 («винесення завідомо неправосудного судового рішення») тощо.

Первинна редакція статті 206 КК України¹ містила наступний зміст: «Протидія законній господарській діяльності, тобто протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання» [13].

Як бачимо, порівняно з КК 1960 року у вказаній статті було:

- розширено диспозицію (кримінально караним стали не тільки вимога перестати займатися підприємницькою діяльністю, а й вимога її обмеження; власне і сама вимога стала передбачала не тільки виконання, а й невиконання, що може обмежити права чи інтереси третіх осіб);
- уточнено термінологію (змінено «перестати» на «припинити», «вимагательство» на «вимагання», «попередній зговор» на «попередню змову», «посадового» становища на «службового» тощо);
- знижено суворість санкцій кожної частини;
- зазначено примітку, яка визначила поняття «великий розмір матеріальної шкоди».

Також можна помітити зміну підходу законодавця до назви статті з протидії «підприємницької» діяльності на «господарську». Така зміна є цілком логічною з огляду на те, що поняття господарської діяльності є ширшим та включає в себе підприємницьку. На підтвердження цієї тези варто навести визначення, надане у ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (втратив чинність): господарська діяльність - будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, юридичних осіб, а також фізичних осіб - підприємців, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт [14].

Законом України № 4025-VI від 15.11.2011 під назвою «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [15] було внесено зміни виключно до санкцій статті в частині появи штрафу різних розмірів залежно від кваліфікованого складу цього злочину. Ймовірною метою таких змін була орієнтація на законодавство європейських країн та підвищення інвестиційного клімату.

Незважаючи на те, що деякими представниками наукової доктрини відзначалась ефективність чинного на той час «антирейдерського» [16, с. 113; 17, с. 7], 10.10.2013 Верховна Рада зробила новий крок у боротьбі з рейдерством - прийняла Закон України № 642-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців»² [18] (далі - Закон № 642-VII).

КК України було доповнено статтями:

- 1) 205-1 (Внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи - підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання документів, які містять завідомо неправдиві відомості, державному реєстратору);
- 2) 206-2 (Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з викорис-

¹ Правки до статті 206 КК України вносились тричі: Законами України № 4025-VI від 15.11.2011, № 1666-VIII від 06.10.2016 та № 402-IX від 19.12.2019.

² Спочатку проект Закону від 12.12.2012 мав назву «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», але у подальшому її було змінено, оскільки з такою назвою уже існував закон, прийнятий у 2009 році.

танням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації).

Незважаючи на очевидний факт затребуваності вітчизняним суспільством існування вказаних кримінально-правових заборон, вказані статті Кримінального кодексу неодноразово піддавались критиці зі сторони науковців, які в тій чи іншій мірі пропонували змінити їх редакцію. Не зупиняючись детально на вказаних пропозиціях, розглянемо окремі з них, які не втрачають актуальності і сьогодні.

Наприклад, О.О. Дудоров, С.С. Титаренко та Д.В. Каменський критично оцінюють те, що в назві ст. 205-1 КК використано словосполучення «підроблення документів», тоді як у диспозиції ч.1 вказано на «внесення в документи... завідомо неправдивих відомостей», адже поняття «підроблення документа», охоплюючи внесення до нього неправдивих відомостей, є ширшим за друге [19, с. 118-119].

Іншим прикладом, є те, що зі змісту ст. 206-2 КК випливає, що предметом цього злочину є майно підприємств, установ, організацій, у тому числі частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів. Тобто, буквально тлумачення словосполучення «у тому числі» приводить до висновку, що частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів є частиною майна підприємств. Проте це не відповідає цивільному законодавству. З цього приводу Є.В. Калмикова зазначила, що насправді майном юридичної особи є не частки, акції чи паї її власників, а те майно, яке вони передали у статутний фонд юридичної особи під час її утворення (грошові кошти, будівлі, споруди, техніка, обладнання, нематеріальні активи тощо). Щойно таке майно передано зазначеними особами до статутного фонду юридичної особи, воно стає власністю цієї юридичної особи. Особи ж, які брали участь у формуванні статутного фонду юридичної особи, вважаються власниками не переданого ними майна, а юридичної особи загалом з урахуванням того співвідношення, що існувало між внесками засновників на момент утворення цієї юридичної особи [20, с. 15]. Аналізуючи вказану проблему, І.М. Федулова взагалі вважає, що доцільно внести зміни до диспозиції цієї статті, вилучивши уточнююче словосполучення «в тому числі», розширивши відтак її зміст та узгодивши з цивільним законодавством. Вчена пропонує замінити диспозицію до наступної редакції: «Протиправне заволодіння майном суб'єкта господарювання або корпоративними правами його учасників» [21, с. 91]. Погоджуємось із висловленою пропозицією та вважаємо її доцільною.

Окрім цього, Закон № 642-VII передбачив ряд суттєвих змін для Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», покликаних удосконалити процедуру державної реєстрації. Важливим нововведенням також стала зміна редакції ст. 67 Господарського процесуального кодексу України, яка усунула можливість забезпечувати позови у справах, що виникають з корпоративних відносин, шляхом заборони проведення загальних зборів акціонерів та прийняття ними рішення, що було популярним інструментом «рейдерів» для блокування роботи підприємства [18].

Відповідно до Пояснювальної записки до законопроекту метою його розробки стало виконання п. 8 протоколу № 3 та п. 1 протоколу № 7 засідань Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств від 23.02.2007 та від 01.08.2008 [22].

У листопаді 2015 року прийнято Закони України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» щодо унеможливлення внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців за підробними документами» № 815-VIII [23] та «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» № 835-VIII [24].

Зміни, запроваджені вказаними законами, мали неоднозначний ефект. До позитивного варто віднести створення комісій з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації (так звані Антирейдерські комісії), метою діяльності яких мала бути оперативна та ефективна протидія «рейдерським» атакам; посилення відповідальності державних реєстраторів, ускладнення процедури внесення змін про юридичну особу. До негативного - запровадження принципу екстериторіальності (реєстраційна дія не прив'язується до місцезнаходження майна чи юридичної особи), що надало можливість вносити реєстраційні зміни про майно дистанційно, чим скористались «рейдери», здійснюючи свою діяльність у співучасті з реєстраторами. Нововведенням також стало наділення нотаріусів повноваженнями державного реєстратора, що підвищило їх популярність як у громадян-споживачів нотаріальних послуг, так і рейдерів-співучасників.

06.10.2016 прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» [25] (далі - Закон №1666³).

³ У багатьох джерелах Закон №1666 називають Антирейдерським законом.

Важливими нововведеннями стали:

- запровадження принципу територіальності (реєстраційні дії з нерухомим майном здійснюються, а реєстраційні справи зберігаються за місцезнаходженням такого майна за певними винятками). Мета - недопущення випадків коли недобросовісні реєстратори з одного регіону України можуть протиправно втручатись у право власності по всій території країни. Відповідно до Системного звіту Ради бізнес-омбудсмена «Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації» обмеження принципу екстериторіальності стало однією з основних передумов для зменшення випадків масового рейдерства, що, безумовно, є одним з найбільш позитивних наслідків прийняття Антирейдерського Закону [10, с. 11];
- удосконалення порядку держреєстрації речових прав на підставі рішення суду. Мета - мінімізація людського фактору при здійсненні державної реєстрації;
- удосконалення процедури зупинення державної реєстрації прав (можливість власнику звернутись із заявою про тимчасове зупинення державної реєстрації до моменту звернення до суду, обов'язкове повідомлення власника про зупинення реєстраційних дій). Мета - додатковий захист прав власника нерухомого майна у випадку «рейдерського захоплення»;
- запровадження обов'язкового нотаріального засвідчення справжності підписів засновника (учасника), уповноваженої ними особи або голови та секретаря загальних зборів на рішенні уповноваженого органу управління юридичної особи, що подається для державної реєстрації змін про юридичну особу, на установчому документі, передавальному акті та розподільчому балансі юридичної особи, на заяві про вихід з товариства. Мета - зниження можливості підроблення корпоративних документів;
- надання Міністерству юстиції України та його територіальним органам права направити подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України, а також права прийняти рішення про тимчасове блокування доступу державного реєстратора. Мета - притягнення недобросовісних нотаріусів та державних реєстраторів до відповідальності та додаткова мотивація не бути учасником «рейдерства»;
- удосконалення використання електронного цифрового підпису (необхідність мати суб'єктам державної реєстрації захищені носії особистих ключів). Мета - мінімізація випадків дистанційного зламування особистих ключів для вчинення незаконної реєстраційної дії.

Що стосується змін до КК України відповідно до Закону №1666, то було розширено диспозицію статті 206 - із «знищення майна» до «знищення майна, або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, або будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення, або обмеження діяльності в цих об'єктах та обмеження доступу до них» [25].

Також було доповнено диспозицію статті 358 КК: розширено перелік осіб, підроблення документів яких охоплюється цією статтею - з «приватним нотаріусом, аудитором» до «нотаріусом, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, особою, яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, державним виконавцем, приватним виконавцем, аудитором». Також збільшено санкцію по цій статті у частині штрафу [25].

Окрім цього, збільшено було також санкції у частині штрафів у статтях 166-11 («Порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців») та 166-23 («Порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень») Кодексу України про адміністративні правопорушення [25].

Не можна оминати увагою у контексті теми статті також прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII [26] (далі - Закон про ТОВ), який приніс до механізму протидії «рейдерству» ряд новел.

Юристами-практиками сприймається позитивно запровадження нормативного визначення моменту виходу, відсутності залежності виходу учасника від проведення загальних зборів, простота процедури державної реєстрації, а також визначення права на отримання ринкової вартості частки незалежно від факту затвердження річного звіту товариству. Водночас, відзначається, що можливість будь-яким учасником незалежно від розміру його частки в товаристві заблокувати вихід контролюючого учасника, а також відсутність законодавчо передбачених механізмів захисту прав контролюючого учасника у випадку зловживань або недобросовісної поведінки інших учасників залишається гостро дискусійною проблемою [27].

Статтею 41 Закону про ТОВ передбачено, що на вимогу учасника чи учасників, яким сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства, проводиться аудит фінансової звітності товариства із залученням незалежного аудитора. Цей Закон вніс зміни до Господарського кодексу, які передбачили заборону виключення міноритарного учасника з товариства за так зване систематичне невиконання або неналежне виконання обов'язків, що стало можливим виключно на підставі рішення суду [26]. Вказана зміна утруднила

реалізацію «рейдерської» схеми, за якої добросовісні учасники товариств виключались та позбавлялись права участі, зокрема на підставі підроблених рішень загальних зборів.

16.01.2020 набув чинності Закон України від 05.12.2019 №340-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» [28], який спрямований переважно на боротьбу з рейдерством аграрному секторі економіки.

Ключові нововведення:

- право власника на вимогу нотаріального посвідчення.

Законом внесені зміни до Земельного, Цивільного та Господарського кодексів, Законів України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та «Про оренду землі», якими передбачено право власника встановити (або скасувати) вимогу нотаріального засвідчення:

- 1) правочину з відчуження, застави частки такого учасника у статутному капіталі відповідного товариства;
- 2) справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності відповідного товариства та/або вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка такого учасника у статутному (складеному) капіталі відповідного товариства.

Метою запровадження вказаної зміни є включення нотаріуса як додаткового запобіжника захисту від рейдерських схем, пов'язаних з підробленими рішеннями власника щодо його активів. М. Бойко вказує, що вимога нотаріального посвідчення договорів у сфері користування землею та юридично значущих дій учасника приватного підприємства (у тому числі сільськогосподарського), як запобіжник рейдерству, дозволяє, наприклад, унеможливити протиправне заволодіння земельними частками (паєм) та нерухомим майном (його частиною), у тому числі шляхом підробки договорів, подвійної їх реєстрації, запобігання протиправному поглинанню і захопленню підприємств шляхом підробки рішення загальних зборів, договорів купівлі-продажу корпоративних прав, актів прийому-передачі частки в статутному капіталі [29].

- удосконалення державної реєстрації (посилення відповідальності реєстраторів, скасування необхідності отримувати паперові витяги з Державного кадастру, запровадження обов'язку залишати без розгляду заяву про реєстрацію права на нерухоме майно, якщо кадастровий номер земельної ділянки відсутній у Державному земельному кадастрі та деякі інші);

- запровадження права орендаря на збирання врожаю, якщо припинення договору оренди відбулося до його збирання врожаю, посіяного орендарем на земельній ділянці.

Висновки. Явище рейдерства на території сучасної України має тривалу історію, а його розвиток можна поділити на наступні етапи: 1) з 1991 року по 2001 рік («силове» рейдерство); 2) з 2001 року по 2014 (симвіоз «силового» та «інтелектуального» рейдерства); 3) з 2014 по сьогодні (переважно «інтелектуальне» рейдерство з використанням сучасних технологій). Ознаки рейдерських атак відрізнялись між собою залежно від історичного етапу, а їх форми корелювалися залежно від правового регулювання. Проте, на нашу думку, спільною ознакою для всіх рейдерських посягань є його протиправність, незважаючи на те, що окремі окремі дії, які є складовими «рейдерства», можуть бути законними.

У контексті «антирейдерських» змін Кримінальний кодекс 2001 року, як єдиний закон, що встановлює кримінальну відповідальність за рейдерство, зазнавав змін Законами України:

- № 4025-VI від 15.11.2011 (посилення санкції ст. 206);
- № 642-VII від 10.10.2013 (доповнення статтями 205-1 та 206-2)
- № 835-VIII від 26.11.2015 (уточнення диспозиції ст. 205-1)
- № 1666-VIII від 06.10.2016 (розширення диспозиції ст. 206 та доповнення ст. 358)
- № 361-IX від 06.12.2019 (посилення санкції ст. 205-1).
- № 402-IX від 19.12.2019 (посилення санкції ст. 206).

Серед іншого антирейдерського законодавства слід відзначити такі закони як: «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» щодо унеможливлення внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців за підробними документами» № 815-VIII від 24.11.2015, «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» № 835-VIII від 26.11.2015, «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» від 05.12.2019 №340-IX.

Загалом позитивним моментом є те, що вітчизняний законодавець реагує на криміногенну ситуацію, у тому числі, щодо рейдерства, та вносить до законів відповідні зміни, запроваджуючи нові заборони або

створюючи додаткові механізми захисту. У контексті наукового дослідження у КК України такими нормами є ст. 205-1, 206, 206-2. При цьому, наукова доктрина має ряд зауважень до зазначених статей, що буде висвітлено у наступних публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 22.09.2021).
2. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік: Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.09.2021).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству: Закон України від 05.12.2019 №340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20#Text> (дата звернення 22.09.2021).
4. Коломійчук В.О. Теоретичні підходи до визначення поняття «рейдерство». Юридичний бюлетень. Випуск 18. 2021. С. 176.
5. Титаренко С. С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2018. 262 с.
6. Васильчишин О., Білоус І. Рейдерство як окремих вид організованої злочинної діяльності у фінансовій сфері. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 216-222.
7. Грек Б.М., Грек Т.Б. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9. С. 29.
8. Шевчук І. В. Рейдерство та корпоративний шантаж (грінмейл) як загроза економічній безпеці України. Університетські наукові записки. 2017. № 2. С. 231-240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2017_2_24 (дата звернення 22.09.2021).
9. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія [Текст] / [О.А.Бурбело, С.К. Рамазанова, О.М.Заєць, Т.С. Гудіма, О.М. Кузьменко / за наук. ред. О.А.Бурбело, С.К. Рамазанова]. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.
10. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації. 2017. 56 с. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/ii_2017_sytem_ua_digital.pdf (дата звернення 22.09.2021).
11. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України: Закон України 20.11.1996 № 530/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.09.2021).
12. Кримінальний кодекс України: Закон ВР УРСР від 28.12.1960 №2001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05/ed19960712#Text> (дата звернення 22.09.2021).
13. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 22.09.2021).
14. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 № 1775-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1775-14> (дата звернення 22.09.2021).
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text> (дата звернення 22.09.2021).
16. Кісілюк Е. М. Кримінально-правова основа протидії «рейдерству». Підприємництво, господарство і право. 2009. № 1. С. 111-114.
17. Гуророва Н. А. Преступления в сфере хозяйственной деятельности: Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно- практическим комментарием. Х.: ООО «Одиссей», 2003. 256 с.
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців: Закон України № 642-VII від 10.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#Text> (дата звернення 22.09.2021).
19. Дудоров О., Каменський, Д., Титаренко С. Стаття 205-1 Кримінального кодексу України як антирейдерська заборона: проблеми тлумачення, застосування і вдосконалення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 1(93). С. 116-135.
20. Калмикова Є. В., Калмиков Д. О. Лікарський засіб від хвороби суспільства чи плацебо: встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Юридичний вісник України. 2014. № 14. С. 14-15.

21. Федулова І. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, 2019. 216 с.

22. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Картка законопроекту. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45160 (дата звернення 22.09.2021).

23. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» щодо унеможливлення внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців за підробними документами: Закон України від 24.11.2015 № 815-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-19#Text> (дата звернення 22.09.2021).

24. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 26.11.2015 № 835-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text> (дата звернення 22.09.2021).

25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 06.10.2016 № 1666-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19#Text> (дата звернення 22.09.2021).

26. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення 22.09.2021).

27. Кобець Р. Новий закон про ТОВ: порядок виходу учасника з товариства. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/novij-zakon-pro-tov-mozhливosti-ta-riziki-339557/> (дата звернення 22.09.2021).

28. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству: Закон України від 05.12.2019 №340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20> (дата звернення 22.09.2021).

29. Бойко М. Нові запобіжники в протидії рейдерству в розумінні антирейдерського Закону. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/192651_nov-zapobzhniki-v-protid-reyderstvu-v-rozumnn-antireyderskogo-zakonu (дата звернення 22.09.2021).